

завршетку живота Оливерова, поред идентичности деспотових атрибута, ишла у корист могућности идентификовања великосхимника Јована Каливита са великим деспотом Јованом Оливером.

Али, да то учинимо смета нам један окрњени запис о смрти једног Оливера, који је умро 6 септембра, па се држи да се тај запис односи на деспота (Записи, бр. 5047; Ј. Радонић, Глас ХСIV, 107). На име, у Минеју за четири месеца (септембар—децембар), који је 1342 год. писао неки Станислав за великог војводу Оливера у Лесновском манастиру, налази се у месецу септембру белешка: да се шестог дана тога месеца престабио Оливер, са атрибутом од кога је Љ. Стојановић могао прочитати само два последња слова, а остало допунио са знаком питања [деспо?] ть (Каталог Народне библиотеке у Београду IV, 59; Записи, бр. 5047). Нисам имао могућности да погледам у оригинал, али ми се чини: да у једном тако угледном манастиру као што је Лесново било, у коме је тада и епископ злетовски резидовао, неби се могао тако суво забележити помен смрти тако знаменитог оснивача и ктитора манастирског, који је уз то имао, државним сабором признато му, патронатско право при постављању злетовских епископа; рекло би се бар најмање, што се у таквим приликама обично никад не изоставља, — да је тај Оливер „китор светаго места сего“. И ради тога мислим да је Љ. Стојановић имао право, што је метнуо знак питања при попуњавању окрњене речи са деспот; јер је врло веројатно да ту није забележена смрт Оливера деспота него његовог најмлађег сина, који се исто тако звао Оливер (Гласник XLII, 12); те пропаљу реч иза Оливер можда треба читати као *синь*, а не *деспоиъ*; јер сачувана црта уз њ биће, по свој прилици, остатак од слова н, а не од т. — Та претпоставка добија већу веројатност, што је у истој књизи, у месецу новембру, готово на исти начин забележена и смрт другог сина Оливерова — Дабижива (Записи, бр. 5046); и што знамо да су већ 1381 год., од шест синова деспота Оливера, били у животу још само двојица, најстарији Крајко и претпоследњи Русин (Ст. Новаковић, Законски споменици, 45.), те су Дабижив и Оливер, по свој прилици, врло млади умрли.

Најзад, кад би ова претпоставка — да у поменутом запису место Оливер [деспо] ть треба читати Оливер [си] нь — била стварност, неби нам ништа више сметало да *Јована Оливера* великог деспота све српске земље, идентификујемо са великосхимником *Јованом Каливиџом*, бившим великим деспотом свих српских земаља; и то тим пре, што у изворима нема нигде ни најмањег трага, на основу кога би се могла поставити претпоставка: да би у XIV веку, сем Оливера, могао бити још који „велики деспот свих српских земаља — моћан и славан господин“.

Рад. М. Грујић.

ВЕЛИКА СХИМНА КНЕГИЊЕ МИЛИЦЕ, УДОВИЦЕ ЛАЗАРЕВЕ.

Већ је Ђура Даничић приметио да се кнегиња Милица у историским документима назива са два монашка имена: Јевђенија и Јефросина (= Euphrosyna = Јевросима); и да јој је прво име давано за живота а друго после смрти (Рјечник, sub voce *Јефросини*). К. Јиречек поновио је готово исто то у својој Историји Срба у два маха, казујући: да се кнегиња Милица „у калуђерству збиља звала Јевђенија или Јеуфросина“ (IV, 18) и наглашујући, на другом месту: — „Поуздано је да се жена кнеза Лазара Милица као калуђерица звала Јевђенија. После смрти († 1405) помиње се она као кира Јевросима“ (IV, 179).

Ни Даничић ни Јиречек нису покушали да протумаче откуда два монашка имена кнегињи Милице и зашто се она првим звала за живота, а другим после смрти; па ћемо то овом белешком учинити.

У нашим документима кнегиња Милица помиње се први пут као калуђерица, под монашким именом Јевђенија, 7 децембра 1395, у једном одговору дубровачког кнеза на раније писмо њено и сина јој Стефана. Дубровчани је том приликом овако титулишу: „Почтеној госпођи и всеч’стној *калуђерици* госпођи кир’ Јевгенији“. (Јљ. Стојановић, Старе српске повеље и писма I, 1, 180, бр. 186). Како се једино у том писму кнегиња Милица изречно назива „всеч’стном калуђерицом“, — а у свима доцнијим писмима само „госпођом кира Јевђенијом“ (ibidem, стр. 181—198), — *што је врло веројатно да се она мало пре тога писма, по свој прилици у лето или с јесени исте (1395) године, закалуђерила* и ускоро, први пут као калуђерица и господарица, уз сина кнеза Стефана, писала Дубровчанима: да жели са њима обновити старе уговоре, које су они склопили са кнезом Лазаром, и о другим пословима..., па је они зато у свом одговору и титулишу нарочито наглашујући њено монашење, не само промењеним именом него и речју „калуђерица“.

Кнегиња Милица, као калуђерица Јевђенија, провела је пуних десет година као савладар уз свога сина Стефана. — Задње помене о њој, под именом госпође Јевђеније, имамо у две рачунске разрешнице, које је она издала на Расини, 12 септембра 1405 год., за свога цариника Вукшу Мише-тића (ibidem, 198, бр. 208 и 209). Два месеца после тога кнегиња Милица, монахиња Јевђенија, већ није била у животу; а у записима о њеној смрти она се више не назива „калуђерицом Јевђенијом“ него „монахињом Јефросином“: — „Месеца ноемвриа 11 д’н престаи се монахи Јефросини, подру-жије светаго кнеза Лазара“ (Miklosich, Monumenta Serbica, 266; Записи, бр. 249) или „В’ си д’н (11 нов.) престаи се Јефросина монахиа христољубива с’жителница светаго и великаго кнеза Лазара“ (Записи, бр. 5012). Исто тако и њен син деспот Стефан Лазаревић, као и њен унук, од кћери јој Маре, деспот Ђурађ Вуковић — Бранковић, у својим потврдама ранијих уговора са Дубровчанима, обновљеним после њене смрти, називају покојну кнегињу Милицу само њеним новим монашким именом — „кира Јефросином“. Деспот Стефан, у потврди од 2 децембра 1405 год. каже: „...и светопочивше госпође и мајке ми *кира Јефросини*“ (Старе срп. повеље I, 1, 201, 202, бр. 212); а слично вели и деспот Ђурађ, у потврдама од 13 децембра 1428 и 17 септембра 1445: — „у госпође *кира Јефросини*“ (Miklosich, Monumenta, 353 и 354; Ст. Новаковић, Законски споменици, 232, 233 и 234).

Ови подаци историских докумената јасно сведоче: да се у животу кнегиње Милице, монахиње Јевђеније, у времену између 12 септембра 1405 и 11 новембра и. г., збио један нов чин, на основу кога је њено дотадашње монашко име *Јевђенија* замењено новим монашким именом *Јефросина*.

Ми смо већ у претходној белешци „Који је српски деспот умро као великосхимник Јован Каливит“? видели: да се монашко име мењало када је монах из мале схимне прелазио у велику схимну. — Тамо је малосхимник калуђер Доротеј назван, као великосхимник, Јован Каливит. Нема сумње, да идентичан случај имамо и при промени монашког имена кнегиње Милице. Она је, по свој прилици, ускоро после 12 септембра 1405 год. тешко се разболела, повукла у своју задужбину манастир Љубостињу код Трстеника и ту, — по старим традицијама првих српских владалаца из династије Немањиха, чији је и она потомак била, — *примила велику схимну*; па је тада, по уобичајеном правилу, њено раније калуђеричко име *Јевђенија* замењено новим монашким именом велике схимне — *Јефросина* или, по народном изговору, *Јевросима*.

Таквих случајева било је у нашој средњевековној прошлости доста. — Овом приликом поменућемо само случај из 1420 год. у једном женском манастиру, који је тада постојао у близини Маркова манастира — цркве Св. Димитрија — недалеко од Скопља. Један преписивач црквених књига, преписујући Минеје за манастирску цркву, забележио је како су му неке калуђерице чиниле нарочита добра, док је преписивао, и зато их поименце благосиља и између осталог каже: — „Бог да прости (и) *калуђерицу* другују

Јелисаветџу, понеже великим светим образом Марина нарицает' се...“ (Гласник XVII, 225; Записи, бр. 227).

Најзад, нема сумње, да је и прва српска царица *Јелена Душанова*, пред смрт, *примила велику схмну*; јер се и она у историским споменицима за живота помиње под једним, а после смрти под другим монашким именом. — Тако се на пр. она у једном запису за живота, из 1360 год., назива „монахињом *Јелисаветом*“ (Записи, бр. 116; срав. Linos Politis, Griechische Handschriften der serbischen Kaiserin Elisabeth“, Byzantinoslavica II, 2, 288—340); а у запису о њеној смрти назива се *Јевђенијом*: — „Месеца нојемвриа 7 *пресџави се прва царица српска*, подружије Стефана цара пр'ваго, *монахи(а) Јевђенија*“ (Записи, бр. 5003).

Рад. М. Грујић.

ПРОМЕНА ИМЕНА ПРИ МОНАШЕЊУ КОД СРЕДЊЕВЕКОВНИХ СРБА.

Да би се и симболички означило како монаси прекидају везе са светом и прошлошћу уведен је у Хришћанској цркви обичај: да се приликом монашења напушта дотадашње световњачко крштено име и замени новим монашким именом према календару; а при том се често пазило и пази да *почетно* слово новог монашког имена буде исто као и у одбаченог крштеног имена. — Са Хришћанством и монаштвом тај је обичај прешао и к нама.

Тако на пр. знамо: да је Стефан Немања приликом монашења добио име Симеон, а његова жена Ана постала је монахиња Анастасија; њихов син, краљ Стефан Првовенчани назван је Симон монах, а њихов унук, од Вукана, жупан Дмитар носио је монашко име Давид (Срав. Споменик XI, 21); Душанов војсковођа ћесар Хреља замонашио се као Харитон (Записи, бр. 6019); ћесар Гргур, син охридског севастократора Бранка, звао се монах Герасим, а Гргур, син деспота Ђурђа Вуковића—Бранковића, био је монах Герман; последњи Немањић, цар Јован Урош Палеолог у Тесалији, син Душанова полубрата Симеона, живео је дуго као монах Јоасаф (1381—1423. — К. Јиречек, Историја Срба I, 328).

Слични односи били су и међу замонашеним женскињем. — Тако је царица Јелена Душанова у монаштву имала два имена Јелисавета и Јевђенија; а и краљица Јелена Вукашинова помиње се као монахиња Јелисавета (Записи, бр. 165); док је Мара, супруга Вука Бранковића, као калуђерица названа Марина (Записи, бр. 5051).

Међутим, познат је много већи број наших угледних монаха и монахиња из средњег века, чија монашка имена имају сасвим друга почетна слова него што су их имала њихова данија — световњачка имена.

Тако је на пр. сам Св. Сава као световњак звао се Растко, а његов синовац архиепископ Сава II, син краља Стефана Првовенчаног, звао се у световњаштву Предислав; други син Првовенчаног, краљ Стефан Радослав замонашио се под именом Јован; док је најмлађи син Првовенчаног, краљ Урош I, као монах добио име Симон, а његов с. н, краљ Стефан Драгутин, прозван је монах Теоктист (Ђ. Даничић—Данило, Животи, I, 22, 50); Драгутинов син Урошић, замонашен је под именом Стефан (Miklosich, Monumenta Serbica 70, Записи, бр. 5018); два српска великаша из краја XIV века, Радоња и Богдаш, замонашили су се као Герасим и Антоније (Споменик III, 49); а деспот Ђорђе Стефановић—Бранковић познат је као монах и доцнији архиепископ Максим.

Међу замонашеним женскињем био је сличан однос. — Већ прва позната нам наша калуђерица, удовица зетског кнеза Св. Владимира, Косара замонашила се под именом Теодора; Вука, кћерка Стефана Немање (Стари срп. родослови и летописи, бр. 104), насликана је као монахиња Јефимија на фресци лозе Немањића у Пећи; Теодора, сестра цара Душана а жена